

Láthatatlan hajléktalan

Biljarszki Maxim

BKF, Média intézet

Media Design, 3. évfolyam

Szacsva y Pál, DLA, Főiskolai docens

Installációm egy olyan hétköznapivá vált problémát dolgoz fel, ami talán már túllépett a holtpontra, és megszűnt problémának lenni. Átalakult egy olyan jelenséggé, aminek nem léte meglepődést váltania ki az emberekből. Szinte elképzelhetetlen számomra Budapest olyan emberek nélkül, akik az utcán élve és megélve, szinte már berendezési tárggyá avanzsálva, a társadalomtól kivette keresik a visszautat, vagy a társadalmi sztenderdhez képes teljesen elszeparált, külső szemmel nyomorúságos életet élnek feladva minden reményt.

Mind amellet, hogy megmutatok egy képet a helyzetről, ami bizonyos esetekben a saját szubjektív látásmódomat tükrözni, más helyzetekben egy objektív valóságot igyekszik megjeleníteni, nem célja az installációmnak egy megoldással előállni a helyzetre, ahogyan azt sokan elvárják. Emberi történeteket igyekszem elmesélni, illusztrálva azt, hogy a való életben, mi, hétköznapi emberek hogyan viszonyulunk hozzájuk. Olyan történeteket, amelyek mellett nap, mint nap elhaladunk, sokszor lehajtott fejjel, néha 100 Ft-ot adva és akár egy mosolyt is viszonzva, de a történet tulajdonosát nem ismerve.

A témában tájékozódni próbálva első szembeötlő probléma a hajléktalanság, illetve hajléktalanok definiálása¹. Kik tartoznak ide? Először nekem is át kell gondolnom, mely az társadalmi réteg, amelyet meg szeretnék ismerni, amivel foglalkozni fogok. Természetesen sok meghatározás létezik. Nagyrészü azon alapul, hogy nincs az európai sztenderdhez képesti állandó fedél az ember feje fölött. Ez a tárgyilagos megközelítés, azt hiszem a mai kor közigazgatási rendszereiben illetve értékrendszereiben helytálló. A közjogi meghatározás a következő: "... Hajléktalan a bejelentett lakóhellyel nem rendelkező személy, kivéve azt, akinek bejelentett lakóhelye hajléktalan szállás." illetve "hajléktalan az, aki éjszakáit közterületen vagy nem lakás céljára szolgáló helyiségben tölti"². A FEANTSA (nemzetközi hajléktalanok szervezet) az utcán élőket kiegészíti azokkal, akik potenciális jelöltjei az utcára kerülésnek.³ Én egy másik megközelítést érzek relevánsnak, vagy legalábbis az installáció szempontjából fontosnak. Ahogyan Fehér Boróka is írja, a hajléktalansággal sokszor egy olyan lelki bizonytalanság jár, amely nem elsősorban a tárgyi javak helyreállításával orvosolható.⁴ Maga az előzmény sem pusztán a szegénység az utcára kerülésben, sokkal nagyobb az a lelki teher, amit egy hajléktalan ember magával cipel, mint amekkora a tárgyi vagyonának hiánya. Visszatérve a definíciós válságra, ahogyan a 2000-es évek tájékán hajléktalanok körében végzett közvélemény kutatások is mutatják, a hajléktalanok többsége kihasználja a

¹ (Pik) 60. old.

² (Gyuris Tamás)

³ (Tamás, 2003 II. évf.) 2. old.

⁴ (Boróka, ELTE Társadalomtudományi Kar, 2009) 3. old.

hajléktalanszállások adta lehetőségeket, és kevesebb, mint az év negyedét tölti az utcán. Igaz ez az adat átlagolás következménye, a szórás tulajdonképpen nagy lehet, tehát elképzelhetők állandó utcalakók és állandó szállólakók is. Az utcára kerülés okai a következők valamelyike, vagy kombinációi: válás, a munkanélküliség, a lakás elvesztése, a szenvedélybetegség⁵, írja Fehér Boróka.

„A hajléktalanság problémáját a lakásnélküliséggel azonosítani igen félrevezető lehet. A hajléktalanná válók és veszélyeztetettek között természetesen vannak olyanok, akik a beálló krízishelyzet dacára elkerülhetnék a teljes lecsúszást, ha jobb, olcsóbb lakhatási lehetőséggel rendelkeznének, de számuk véleményem szerint elenyésző. Semmiképpen sem törvényszerű, sőt számos példa hozható arra, hogy emberek nem lesznek csupán az okból hajléktalanok, hogyha egy szerencsétlenség során összedől a házuk, megszűnik az albérletük, vagy akár valamely okból el kell adniuk a lakásukat. Az igazi probléma nem ezekben a külső okokban rejtőzik, hanem a hajléktalan ember személyiségében, élettörténetében, elszenvedett sérüléseiben és az egész addigi élete során fellépett hiányokban keresendő.” (Breitner, 1999 I. évf.) Utóbbi idézettel mélyen egyet tudok érteni. Breitner Péter beszél még a kapcsolati tőke elvesztéséről a hajléktalanná válás folyamatában, ami fontos az egészséges emberi létezéshez, illetve a társadalomba való életben maradáshoz. Továbbá igyekszik feltárni potenciális pszichológiai okit a társadalomból való kiilleszkedésnek.

A legutóbbi (2014) Mediawave Fesztiválon mutattam be „Az ember is fogyóeszköz” című interaktív installációm. Ez a mű illetve az ezt megelőző munka szolgált alapul a „Láthatatlan hajléktalan” tervezetéhez, ami az előbbi újra illetve tovább gondolása, tovább fejlesztése. A következő sorokban összegzem azt az utat, ami kész műhez vezetett gondolati és technikai síkon egyaránt illetve az inspirációimat a témában.

Már kisgyerekkoromban nagyon érdekesnek találtam a hajléktalanokat, életmódjukat, hogy milyen szabadok, és hogy mégis nyomorúságos az életük. Anyukám egyszer elmesélte nekem, hogy miután engem elvitt iskolába a találkozott és beszélgetett egy hajléktalannal, aki az általunk minden nap járt útvonalon kéregetett. A hajléktalan elmondta neki a történetét, hogyan került az utcára, mi van a feleségével és a családjával, aztán elsírta magát és adott egy puszit anyukám arcára. Mindig is szerettem volna beszélgetni ezekkel az emberekkel, akik mint egy élő szobor sétálnak a lámpánál várakozó autók között pár forintot remélve, tele

⁵ (Boróka, Hajléktalan emberek Magyarországon)

tapasztalatokkal, fájdalommal és életerővel. Kíváncsi voltam, hogy még milyen egyéb dolgokkal rendelkeznek, amivel egy hétköznapi ember nem.

Elsősorban saját élőhelyem, mindennapjaim inspiráltak a témában való elmélyülésben, ezért célközönségnek kizárólag a budapesti hajléktalanokat választottam, azokat, akiket nap mint nap látok. Az utcát járva sokakat megszólítva végül körülbelül tíz hajléktalannal beszélgettem rövidebben, vagy hosszabban. Aki megengedte azzal először interjút, majd néhányukkal fotót készítettem egy vekni kenyérrel. A vártaknak megfelelően tapasztalataim nagyban megcáfolták előzetes elképzeléseimet. Az installáció interaktív részének megvalósításához szükségem volt egy motívumra, amit a hajléktalanokkal együtt megjeleníték.

⁶Azért döntöttem a kenyér mellett, mert egyrésről azt gondoltam, ezzel egy jelképes segítséget nyújthatok a hajléktalanoknak, mert élelmiszerben hiányt szenvednek, illetve kinyilváníthatom a köszönetemet a segítőkészségükért. Azonban kiderült, hogy egy kenyérrel még csak jelképes különbséget sem tudok tenni többségük életében. A kenyér nem képi elemként értelmezendő a fotókon, hanem az a fontos, ahogyan az installáció interaktivitásának mozgatórugójaként funkcionál. Sok féle emberrel és még több történettel találkoztam. Voltak, akik elhajtottak, amikor beszélgetni szerettem volna velük, voltak, akikről nem lehet elszakadni. Az első

⁶ Megjegyzés: Az ember is fogyóeszköz dokumentációs videója megtalálható Vimeo.com oldalon, vagy megnézhető az alábbi linken: <https://vimeo.com/97549807>

installációm célja az interjúkból válogatott történeteken, inkább gondolatokon keresztül bemutatni a hajléktalan világ egy részletét. Emellett a társadalmi felelősségvállalásra felhívni a figyelmet. Egy 54 nm-es térben megvalósuló installációnak az alaphangulatát a hajléktalan interjúkból összeválogatott monológok váltakozása egy zongora melódiával kiegészülve adta. A terembe belépve egy hatalmas projektor által vetített kép fogadta a nézőket, amit a monológok kulcsszavaiból készített beprogramozottan világító feliratok mentén körbe lehetett járni. A középén elhelyezett vászont két projektorral vetítettem meg, így egyik oldalról csak a kenyereket lehetett látni, míg az ellentétes oldalról az egész képet, ahogyan három hajléktalan férfi a kezében fogja a kenyereket. Ahogyan a néző a vászont megkerülte, akarva akaratlanul kitakarta a kenyereket vetítő projektor képét így a túloldalon lévő néző számára eltűntek a kenyerek a hajléktalanok kezéből. A mozgásérzékelő segítségével pedig leállt a zene és hajléktalanok beszéde. Fontos megjegyezni, hogy az a személy, aki kitakarta a képet, nem láthatta a másik oldalon megjelenő eredményt. Leegyszerűsítve, a nézők úgymond kiveszik a kenyeret a hajléktalanok kezéből, úgy, hogy nem is tudnak róla, csak ha valaki más is körbesétál. Azt gondolom, hogy a hajléktalan probléma nem csak a hajléktalanok problémája, hanem az egész társadalomé. Kis részben egyéni sorsok és nagyobb részben társadalmi struktúrák, rendszerek és berendezkedés eredménye a hajléktalanság ily mértékű jelenléte. Azonban egyénenként a társadalom többi tagját sem lehet felelősségre vonni a helyzetért.

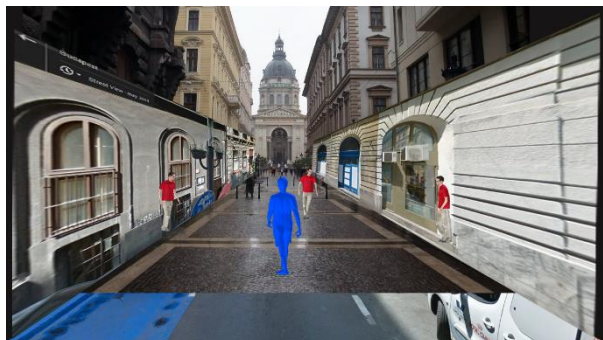
A projekt második verziója szintén hajléktalanok történeteinek keresztül vezetném be a világukba a nézőt. Fontosnak tartom, hogy a hétköznapi embereknek lehetőségük legyen találkozni a hajléktalanokkal, hogy minél jobban átlássák a helyzetet körülölelő problémákat. A leghitelesebb narrátora nem is lehet más egy igaz történetnek, mint aki megélte. A technika segítségével azt próbáltam áthidalni, hogy az hétköznapi ember nem szívesen érintkezik hajléktalanokkal. Tehát minél élet hűbb és ember közelebb módon, de mégis egy távolságot megtartva kell megjelenítenem a történetét mesélő hajléktalant. Erre a célra a legalkalmasabbnak emberszobrokra történő video mappinget találtam. Így a szoborra rávetítve a hajléktalant, ahogyan beszél, és a vetítés életre kelti a szobrot.

A történetek mellett a fő téma, amivel foglalkozik az installáció, az a hajléktalanok ignorálása, vagy arra tett kísérletek a városi hétköznapiakban. Liu Bolin festményei felkeltették az érdeklődésemet. Az a kapcsolat, amit az ember jelenléte illetve hiánya között létrehoz nagyon érdekes a témám szempontjából.⁷ Azt a láthatatlanságot, amit Bolin megfest, azonban

⁷ (Bolin)

én video mappingel szeretném elérni. Szacsva y Pál Periprojection⁸ sorozat szolgáltatatta számomra azt a közös utat, amin el tudok indulni.

Az installációba belépő néző elsőre egy bevetített térben találja magát, ami egy utcakép illúzióját kelti. Ebben a mozgó térben vannak elhelyezve az emberszobrok, amik szinte eltűnnek a háttérben, mivel ugyan az a vetítés megy rájuk is. A nézőnek fel kell fedezni az installáció terét. Ahogyan „megtalál” egy szobrot, tehát közelebb megy hozzá, a városképből előbújik egy ember, a néző

Látványterv

jelenlétével elindít egy videót, és a hajléktalan elmesél egy történetet, egy gondolatot. Ahogyan azonban a néző továbbáll, a szobor újra eltűnik, láthatatlanná válik az utcaképben. A néző az interaktív térben mozogva szinte kommunikálhat a hajléktalanokkal.

⁸ (Szacsva y)

Irodalomjegyzék

Boróka, F. (2009). *ELTE Társadalomtudományi Kar*. Budapest: k.n.

Boróka, F. (dátum nélk.). *Hajléktalan emberek Magyarországon*. Letöltés dátuma: 2014. 11. 07.,
forrás: <http://vigilia.hu/regihonlap/2008/6/feher.htm>

Breitner, P. (1999 I. évf.). A hajléktalanná válás lépcsőfokai. *Esély*.

Gyuris Tamás, O. J. (dátum nélk.). Kik azok a hajléktalanok - jogi megközelítés. Budapest: k.n.

Pik, K. (dátum nélk.). Kik a hajléktalanok és mit tehetünk értük. *Esély*. Letöltés dátuma: 2014. 11. 07.,
forrás: http://www.esely.org/kiadvanyok/1995_5/kikahajlektalanok.pdf

Tamás, G. (2003 II. évf.). Hajléktalanság nálunk és az Európai Unió országaiban. *Kapocs*.